

**MINISTERSTVO VNÚTRA SR
ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE**

**PARKETOVÁ TOVÁREŇ A PARNÁ PÍLA
V KOSTOĽANOCH POD TRIBEČOM**

1858 – 1864

Inventár

PhDr. Peter Keresteš, PhD.

© Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Nitre

IVANKA PRI NITRE 2014

Úvod

1. Prehľad vývoja a dejín pôvodcu

Vznik parnej píly a továrne na výrobu parkiet v Kostol'anoch pod Tribečom, prvej továrne svojho druhu v Uhorsku, súvisí so širšími a doteraz málo preskúmanými podnikateľskými aktivitami grófa Karola Forgáča st. (1781-1859) a jeho syna Karola Forgáča ml. (1825-1911), majiteľov panstva Gýmeš (od roku 1948 Jeleneč), v prvej polovici 19. storočia. Na základe doterajších poznatkov môžeme datovať vznik továrne približne do roku 1843.¹ Továreň sa pôvodne označovala svojim neúradným ľudovým názvom *Kocka talaj gyár* (= továreň na výrobu podlahových kociek), neskôr *Kosztolaner Parketen Fabrick*. Jej budovy boli situované na začiatku obce, po pravej strane potoka Drevenica smerom na Ladice medzi chotárskymi dielmi *Nad záhradou* a *Konopnice*. Pozostávala zo štyroch objektov – barakov (pravdepodobne drevených) vrátane administratívnej budovy. Pôvodní majitelia podniku, Forgáčovci, prevádzkovali parnú pílu a parketáreň prostredníctvom nájomcov. Píla a parketáreň spracovávala bukové a dubové drevo z katastra Kostolian pod Tribečom a Velčíc (hon Čereš), ktoré jej na základe zmlúv predávali Forgáčovci z Gýmeša. Továreň s pilou dodávala na trh 28 druhov parkiet, dlažobné kocky, francúzske podlahy, drevo na výrobu nábytku, šindle, laty na výrobu sudov, rezané drevo, laty a hranoly rôznych rozmerov. K ďalšiemu sortimentu výrobkov patrili bukové perináče, kopytá na stoličky, bukové a dubové nohy na stoličky a bukové nohy na stoly. Odberateľmi boli najmä obchodníci s drevom z okolia Nitry a zákazníci z Viedne, kam smerovala najväčšia časť tovaru. Od roku 1848 bol nájomcom továrne známy viedenský advokát, prokurátor a odborný spisovateľ dr. Ignác Wildner von Maithstein (1802-1854), redaktor Uhorského obchodného zákonníka. Pravdepodobne bol ním až do roku 1853 (v nasledovnom roku predčasne zomrel). Následne sa novými nájomcami továrne na základe zmluvy z 1. novembra 1853 stali bratia Adolf a Herman Schnitzerovi von Lindenstamm so spoločníkom Ernestom Krausom z Viedne (spoločníkom bol do roku 1859). Zmluva z roku 1853 bola neskôr predĺžená zmluvami z 24. decembra 1856 a 16. júla 1859. Na základe nového oznámenia firmy z októbra 1859, po vystúpení Ernesta Krausa zo spoločnosti, miestodržiteľské oddelenie v Bratislave výnosom zo 16. júla 1859 pod č. 14643 Hermanovi Schnitzerovi von Lindenstamm a jeho bratovi Adolfovi opätovne povolilo prevádzkovanie továrne pre výrobu parkiet a drevených výrobkov (tovaru) v Kostol'anoch pod Tribečom pod novým názvom „Bratia Schnitzerovci von Lindenstamm“ (*Gebrüder Schnitzer von Lindenstamm*) a táto firma podľa ingrosačnej klauzuly z 20. októbra 1859 pod č. 7838 bola zaprotokolovaná na Župnom súde v Nitre ako obchodnom súde. Továreň odvtedy začala fungovať pod obchodným názvom

---

¹ Bližšie k dejinám továrne KERESTEŠ, Peter. Parketová továreň a parná píla v Kostol'anoch pod Tribečom – prvá továreň na výrobu parkiet v Uhorsku. In *Remeslo má zlaté dno. Cechy, živnosti, manufaktúry a továrne v dejinách Uhorska*. Zost. Daniela TVRDOŇOVÁ – Ivana FIALOVÁ. Bratislava: SNA, 2015 (v tlači).

„DAMPFSÄGE UND PARKETENFABRIK DER GEBRÜDER SCHNITZER VON LINDENSTAMM IN GHYMES KOSZTOLAN BEI NEUTRA“ (Parná píla a parketová továreň bratov Schnitzerovcov von Lindenstamm v Gýmešských Kostol'anoch pri Nitre). Sídлом firmy bratov Schnitzerovcov bola Viedeň, Taborstrasse 783 v mestskej časti Leopoldstadt, kde sa nachádzal aj jej obchodný sklad (*Wiener Depot, Magazin*). Továreň viedli bratia spoločne. Adolf Schnitzer však svojím prehlásením zo dňa 9. októbra 1861, po vyplatení podielu vo firme, odstúpil od spoločnej partnerskej zmluvy a svoj podiel odstúpil na svojho brata Hermana Schnitzera. Do roku 1863 potom používala továreň úradné pečatidlo v tvare „ERSTE UNGARISCHE MASCHINEN PARKETENFABRIK UND DAMPFSÄGE IN GHYMES KOSTOLÁN FABRIKS LEITUNG IN GHYMES KOSZTOLÁN“ (Prvá uhorská strojová parketová továreň a parná píla v Gýmešských Kostol'anoch, podnikové riaditeľstvo v Gýmešských Kostol'anoch). V nasledovnom roku 1864 došlo k novej výrobe firemného pečatidla s legendou „ERSTE UNGARISCHE MASCHINEN PARKETENFABRIK UND DAMPFSÄGE IN GHYMES KOSTOLÁN CENTRALLEITUNG IN WIEN“, čo súviselo s prenesením riaditeľstva továrne z Kostolian pod Tribečom do Viedne.

V parketovej továrni a píle v čase najväčšieho odbytu pracovalo okolo 30 zamestnancov. Na ich čele, až do premiestnenia riaditeľstva v roku 1864 do Viedne, stál riaditeľ (*director fabricae*), ktorými boli postupne Václav Nedbal (1844), Gašpar Glass (1846) a Jozef Veidner (1858-1863). Továreň zamestnávala strážnika, závodného stolárskeho majstra, niekoľkých strojníkov a vedúceho skladu. Takmer všetci pochádzali z Čiech, Moravy alebo Sliezska. Pod závodným majstrom pracovali 4 až 5 stolári. Okrem nich sa možno v účtovných knihách továrne stretnúť aj s ťažiarimi dreva (*Holzschlager*), ktorí zabezpečovali pre továreň prepravu dreva zo zmluvných forgáčovských lesných revírov.

Napriek tomu, že okolo roku 1871 parketová továreň pre spory s Forgáčovcami a odbytové ťažkosti zanikla, výrazným spôsobom obohacuje históriu drevospracujúceho priemyslu (pi-liarstva) na Slovensku a v poslednej miere aj podnikateľské aktivity Forgáčovcov.

2. Vývoj, dejiny a archívna charakteristika pôvodcu

Archívny fond pôvodcu sa zachoval iba veľmi fragmentárne. Z celej jeho činnosti sa zachovalo len 22 účtovných kníh, ktoré boli objavené v roku 2014 pri generálnej revízii archívnych depotov Štátneho archívu v Nitre. Boli bez fondovej príslušnosti, nezaradené. Po ich identifikácii ako aj určení ich pôvodcu bol z nich pre ich jedinečnosť vytvorený samostatný archívny fond. Účtovné knihy sa zachovali z rokov 1858 až 1864, keď továreň viedli bratia Adolf a Herman Schnitzerovci von Lindenstamm. Z najdôležitejších účtovných kníh sa vo fonde zachovala hlavná účtovná kniha s registrom a pokladničné knihy. Z pomocných kníh sa zachovali kniha obchodného skladu, špedičná kniha, výplatná kniha, výplatné knihy na dovoz

dreva, produktová kniha a kniha prevádzok. Ich jazykom je výlučne nemčina. Ide o účtovné knihy vedené spôsobom typickým pre kamerálnu účtovnú sústavu dvojstrannými rubrikami (tzv. kontami) *Sollen uns* a *Sollen wir*. Peňažné knihy a denníky sú zväčša vedené spôsobom charakteristickým pre jednoduché účtovníctvo správne, to jest v jednostranných rubrikách príjmovej a výdavkovej časti.

Vzhľadom k skutočnosti, že fond pôvodcu sa zachoval fragmentárne, je veľmi ťažké sa vyjadriť o pôvodnom usporiadaní. Účtovné knihy boli iba časťou pôvodnej registratúry vznikajúcej z činnosti parketovej továrne a parnej pily. Keď v roku 1864 bolo riaditeľstvo továrne prenesené do Viedne, odišla tam z Kostolian pod Tribečom zrejme aj podstatná časť registratúry továrne, najmä majetkovoprávne písomnosti. Pôvodnú manipuláciu účtovných kníh naznačujú štítky vlepene na predné väzby jednotlivých kníh, pričom z medzerovitého poradia vyplýva, že časť z nich chýba. Z ich radenia vyplýva, že účtovné knihy sa manipulovali podľa dôležitosti v účtovnom systéme, počnúc hlavnou účtovnou knihou a končiac rôznymi druhmi pomocných kníh. Tento systém sa akceptoval aj za východisko nového usporiadania, ktoré považujeme z hľadiska fragmentárnosti zachovania účtovných kníh za najracionálnejšie.

3. Rozbor obsahu a využitie archívneho fondu

Archívny fond možno využiť predovšetkým k dejinám samotnej továrne, ktorá bola prvou svojho druhu v celom Uhorsku. Z účtovných kníh možno skúmať okruh zamestnancov továrne, ich sociálne postavenie, sortiment a množstvo výrobkov produkovaných továrňou, jej hospodárenie a mená odberateľov pochádzajúcich najmä z okolia Nitry a Viedne. Vo všeobecnosti možno tieto poznatky o továrni využiť pri štúdiu dejín drevospracujúceho priemyslu (najmä piliarstva) na Slovensku.

4. Protokolárny záznam

Archívny fond usporiadal v roku 2014 PhDr. Peter Keresteš, PhD., riaditeľ Štátneho archívu v Nitre. Pri vyžiadaní a citovaní archívneho materiálu je potrebné uviesť názov archívu alebo jeho skratku, názov fondu alebo jeho skratku (PTK) a inventárne číslo. Signatúru archívneho fondu tvorí skratka fondu a číslica z príslušného inventárneho čísla. Fond je uložený v 5 archívnych škatuliach s celkovým rozsahom 1 bm.

V Ivanke pri Nitre, dňa 28. októbra 2014

PhDr. Peter Keresteš, PhD.

Inv. č.	Časový rozsah/ Obsah/ Popis	Č. šk.
1	1860 – 1861 Hlavná účtovná kniha (Hauptbuch) Orig., pap., 35 x 49,5 cm, lát. väzba, 191 str., nem., zachovalý stav	voľné uloženie
2	1861 Register k hlavnej účtovnej knihe (Register zum Hauptbuch) Orig., pap., 23 x 36,5 cm, pap. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 1
3	1861 – 1864 Hlavná pokladničná kniha (Haupt-Cassa) Orig., pap., 22,5 x 52,5 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	voľné uloženie
4	1861 – 1864 Hlavná pokladničná kniha (Haud-Cassa) Orig., pap., 23,5 x 33,5 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 1
5	1858 – 1864 Pokladničná kniha (Cassa-Journal) Orig., pap., 20,5 x 45,5 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	voľné uloženie
6	1861 – 1863 Pokladničná kniha (Cassa-Buch) Orig., pap., 26 x 38 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 1
7	1861 – 1864 Pokladničná kniha parketovej továrne (Fabriks-Cassa) Orig., pap., 24 x 36,5 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 1
8	1860 – 1862 Pokladničný denník parketovej továrne (Cassa) Orig., pap., 24 x 37,5 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 1

9	1862 Pokladničný denník parnej pily (Cassa Journal der Dampfmühle) Orig., pap., 28 x 43 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 1
10	1863 Kniha obchodného skladu vo Viedni (Depot-Buch der Wiener Niederlage der ersten ungarischen Maschinen Parqueten Fabrick und Dampsäge zu Ghymes Kosztolán) Orig., pap., 26 x 38,5 cm, pap. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 2
11	1860 – 1862 Špedičná kniha (Speditions Buch) Orig., pap., 23,5 x 27 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 2
12	1860 Výplatná kniha zamestnancov (Arbeiter-Conti Eingangs-Factura) Orig., pap., 23,5 x 27 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 2
13	1862 – 1863 Pomocná kniha (Conto-Buch) Orig., pap., 23,5 x 36 cm, pap. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 2
14	1859 – 1864 Pomocná kniha (Conto-Buch) Orig., pap., 23,5 x 37 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 3
15	1860 – 1862 Pomocná kniha (Conto-Buch) Orig., pap., 27,5 x 42 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 3
16	1859 Výplatná kniha za dovoz dreva (Auswerklohn Buch) Orig., pap., 26 x 38,5 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 3

17	1863 – 1864 Výplatná kniha za dovoz dreva (Auswerklohn Buch) Orig., pap., 24 x 36 cm, pap. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 3
18	1864 Kniha dovozu dreva (Wald Frachten Sconto) Orig., pap., 28 x 43 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 4
19	1861 Produktová kniha parnej píly (Säge Fabriks Erzeugnisse) Orig., pap., 28 x 43 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 4
20	1862 Produktový denník napílených polien (Waldproducten Journal für Sägeklötze) Orig., pap., 28 x 43 cm, lát. väzba, nem., zachovalý stav	šk. 4
21	1863 Kniha poukážok (Anweisungen Buch) Orig., pap., 31 x 45,5 cm, pap. väzba, nem., zachovalý stav	voľné uloženie
22	1863 Kniha poukážok za dovezené drevo (Frachtenbuch) Orig., pap., 36 x 49,5 cm, pap. väzba, nem., zachovalý stav	voľné uloženie

Dodatky k archívnemu fondu

Pri revízií archívnych dokumentov Štátneho archívu v Nitre 2. 8. 2017 v neroztriedených písomnostiach boli objavené dodatky k archívnemu fondu, ktoré boli zároveň inventarizované.

Výkazy

23	1862	šk. 5
	Týždenné výkazy zamestnancov	
	Orig., pap., 6 ks, nem., zachovalý stav	

Úradná korešpondencia

24	Andnol Johann (fy. I. S. Hasenauer), 1862 Viedeň, nem., 1 ks
----	--

25	Andreánsky Emil, 1862 Veľké Sľažany, nem., 1 ks
----	---

26	Appel N., 1862 Host'ová, nem., 1 ks
----	-------------------------------------

27	Bálint Teodor, 1862 Pešť, nem., 1 ks
----	--------------------------------------

28	Bohunka Pavol, 1862 Nitra, nem., 1 ks
----	---------------------------------------

29	Dillesz Štefan, 1862 Vráble, nem., 1 ks
----	---

30	Duenbostel Jozef, 1862 Viedeň, nem., 1 ks
----	---

31	Findeys Johann, 1862 Brno, nem., 6 ks
----	---------------------------------------

32	Franz Viliam dr., 1862 Viedeň, nem., 1 ks
----	---

33	Gress J. F., 1862 Viedeň, nem., 2 ks
----	--------------------------------------

34	Grünfeld Adolf, 1862 Viedeň, nem., 1 ks
----	---

35	Hirchel Moritz, 1862 Viedeň, nem., 2 ks
----	---

- 36 Hnad Matej, 1862 Solčany, nem., 1 ks
- 37 Hružek N., 1862, Viedeň, nem., 1 ks
- 38 Huszarek J. P., 1862 Pert, nem., 2 ks
- 39 K. k. central-comitó für die Beschickung der Londoner Antstellung, 1862 Viedeň, 3 ks
- 40 K. k. landesbefugte Thüren a Fenster Fabrik, 1862 Viedeň, nem., 1 ks
- 41 Keiss P., 1862 - 1863 Viedeň, nem., 11 ks
- 42 Krüger Gottfried, 1862 Kostol'any pod Tribečom, nem., 9 ks
- 43 Kuso (?), vojenský lekár, 1862 Viedeň, nem., 1 ks
- 44 Kürtyová Zuzana, 1862 Sľažany, nem., 1 ks
- 45 Langhammer Ignác, 1862 Inozenzthal, nem., 2 ks
- 46 Leben & Mund, 1862, Viedeň, nem., 1 ks
- 47 Marno N., 1862 Raudnitz, nem., 1 ks
- 48 Mayer Eduard, 1861 Viedeň, nem., 1 ks
- 49 Migazzi Viliam gróf, 1862 [bez miesta], nem., 2 ks
- 50 Mitscha Jozef dr., 1862 Viedeň, nem., 3 ks
- 51 Nati N., 1862 Viedeň, nem., 2 ks
- 52 Neumann & Co., 1862 Nitra – Trnovec nad Váhom, nem., 14 ks
- 53 Ordódy Alexander, 1862 Nitra, nem., 1 ks
- 54 Ott Gustáv, 1862 Nitra, nem., 2 ks
- 55 Paminger Johann, 1862 Viedeň, nem., 1 ks
- 56 Rajczy Alojz, 1862 Veľké Sľažany, nem., 1 ks

- 57 Rajczy Janette, 1862 Velké Sřazany, nem., 1 ks
- 58 Ringhofer G., 1862 Nitra, nem., 4 ks
- 59 Rischaneš Štefan, 1862 Zlaté Moravce, 2 ks
- 60 Schmidt F. C., 1862 Olomouc, 1 ks
- 61 Schnitzer Eduard, 1862 Angelsbrün, nem., 1 ks
- 62 Schnitzer von Lindenstamm Adolf, 1862 Angelsbrün - Nitra, nem., 2 ks
- 63 Schreiber Ernst, 1862, nem., 2 ks
- 64 Schubert Johann, 1862 Viedeň, nem., 1 ks
- 65 Silberberg Jozef, 1861 Hronský Beňadik, nem., 1 ks
- 66 Simkovith N., 1861 Jelenec, nem., 1 ks
- 67 Singer Jakub, 1862 Nitra, nem., 3 ks
- 68 Singer Max, 1862 Nitra, nem., 1 ks
- 69 Singer Viliam, 1862 Nitra, nem., 1 ks
- 70 Svoboda Franz, 1862 Jopsau, nem., 1 ks
- 71 Thonet Gebrüder, 1862 Viedeň, nem., 1 ks
- 72 Wanka Carl, 1862 Frayneshof, nem., 2 ks
- 73 Wanka Franz, 1862 Fenyves – Viedeň, nem., 3 ks
- 74 Weilgus N., 1862 Viedeň, nem., 2 ks
- 75 Weinmann Johann, 1862 Viedeň, nem., 2 ks
- 76 Weiss Paul Josef, 1862 Viedeň - Ottakring, nem., 4 ks
- 77 Wutzay Peter, 1862 Nitra, 6 ks
- 78 Zsolnay Viliam, 1863, Viedeň, nem., 1 ks

Názov archívnej pomôcky:

PARKETOVÁ TOVÁREŇ A PARNÁ PÍLA V KOSTOLANOCH POD TRIBEČOM

Časový rozsah: 1858 – 1864

Druh pomôcky: Inventár

Skratka fondu: PTK

Rozsah: 1 bm

Autor: PhDr. Peter Keresteš, PhD.

Schválil: PhDr. Peter Keresteš, PhD., riaditeľ Štátneho archívu v Nitre

Vydalo: Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Nitre

Počet kusov: 4 ks

Rok vydania: 2014